

Mauretanien - en saharisk frontstat

av Zekeria Ould Ahmed Salem

Mauretanien - formellt Islamiska republiken Mauretanien - utgör ett intressant exempel på ett gränsland mellan den arabiska regionen och Afrika söder om Sahara. Detta läge är också en utmaning, både inom den inhemska politiken och till potentiella yttre konflikter. Mauretanien är till ytan mer än dubbelt så stort som Sverige med en folkmängd som är mindre än en tredjedel. Hälften av befolkningen lever under fattigdomsstrecket, och inkomstskillnaderna mellan de rikaste och de fattigaste är stora. Det unga landet har drabbats av flera militärkupper men har under de senaste åren också erfarenheter av lovande demokratiseringssträvanden följt av en återgång till konstitutionellt styre efter militärkupperna 2005 och 2008.

Stiftelsen Global Kunskap har under 2010 särskilt prioriterat ett informationsprojekt om "Mauretanien - en brobygggarstat". Inom ramen för projektet publiceras två artiklar i Globalt Perspektiv om Mauretanien av Zekeria Ould Ahmed Salem, professor vid universitetet i Nouakchott, och där den första artikeln särskilt diskuterar Mauretaniens roll och möjligheter som en saharisk frontstat.

Inledning

Vid självständigheten betraktades Mauretanien som en länk mellan nord och syd på den afrikanska kontinenten. Mauretanien har dock efter fyra decennier utvecklats från ett nationellt projekt omgivet av skepticism till en institutionaliserad stat. Dess roll som frontstat har ofta omprövats på grund av dess strategiska och politiska omständigheter som konstant utvecklats. Landet har faktiskt djupt präglats av sin faktiska geografiska placering, och har i vissa analyser betraktats som ett exempel på resultatet av besvärliga geopolitiska omständigheter. Det kan inte vara någon tillfällighet att dess diplomati ofta sammanfattas som ett evigt försök att lösa den dubbla faran av balkanisering och isolering. Det är därför rätt att ta i beaktande rollerna nationell utveckling och frontförändringar vid födelsen av och den historiska utvecklingen av republiken Mauretanien. Den här artikeln inleds med att argumentera att Mauretaniens politiska och geopolitiska identitet som signifikant påverkar situationen inom landet inte bara kan ses som resultatet av en oupphörlig balans mellan nord och syd. Istället bör förhållandet mellan de södra och norra gränserna ses som dynamisk och kompletterande. De kommer att betraktas i termer av själva gränsernas historia,

deras definition och deras slutliga avgörande. Även om gränsen mot Afrika söder om Sahara i själva verket är väldokumenterad är den ofta förenklad genom felaktig tolkning av etnicitet vilket gör en mer objektiv omprövning nödvändig. Vidare diskuteras resultaten av en studie gjord 2002, om Mauretaniens Sahararegion. Studien beskriver de politiska omvandlingarna påtvungna av nuvarande observerbara förändringar inom den norra frontzonen och dess påverkan på Mauretaniens politik och geopolitik. Ett sådant närmande bör göra det möjligt för oss att förstå karaktären på en frontstat som Mauretanien.

Definition av en frontstat

Alla stater är, i viss bemärkelse, frontstater men en del är mer sådana än andra och några gränser kvalificerar dem att vara mer av gränsregioner än andra. I Mauretanien är alla naturresurser belägna vid dess territoriella marginaler. Detta gäller fisket, järnmalmen i norr – där Västsaharakonflikten fortfarande väntar på sin lösning – eller vattnet, jordbruk och investeringar i syd. Dessa resurser finns i en region i spetsen för sporadiska etniska och tillhörighetstvister som härrör från öppna inomstatliga tvister om konsekvenserna av utvecklingsprojekt inom jordbruk och

vatten genom OMVS (*Organisation de la Valeur du Fleuve Sénégal – Senegal River Development Organisation*). Gränsområden med Mali, med sina resurser är naturligtvis mindre ofta föremål för grannkonflikter över fördelningen av vattenresurser och betesmark – strategiska resurser i den saharo-saheliska världen. Enbart oljereserverna som nyligen upptäckts vid Nouakchott, landets huvudstad, och de betydelsefulla möjligheterna vad gäller mineraler kan sägas utgöra ett undantag från denna regel.

Mauretaniens saharo-saheliska identitet är inte något ideologiskt påhitt; utan snarare en ideologisk realitet.¹ I motsats till påståenden som är tendensiösa tolkningar av fakta är landet bundet till en övergångsperiod som är begrävd djupt i dess historia för landet är både autentiskt sahariskt men behåller ändå en väsentlig afrikansk identitet. De historiska rötterna till denna dubbla maghrebiska och västafrikanska identitet är välkänd alldeles bortsett från almoravidernas fantastiska period,² som från sahariska 'skansar' (ribats) spreds över Maghreb under tusentalet, den transsahariska handeln förvandlade regionen till ett genomströmningsområde. Det var en erfarenhet som efterlämnade mänskliga och kulturella spår men regionen var också starkt länkad med medeltida afrikanska riken i Ghana och Mali, vilket arkeologiska spår bevisar³ men fortsatt att få fram de allra bästa litterära arabisterna för sina generationer. Mauretaniens karavanstäder (såsom Shinqit) var fyllda med lärda män kopplade både till den intellektuella eliten i Niger Bend och till Maghreb. Den islamiska teologiska produktionen som utvecklades vid den tiden vittnar om denna produktiva växelverkan, som kvarstod fram till 1700-talet och har fortsatt att vara intensiv. Å andra sidan har kopplingarna mellan sydvästliga emirat såsom Trarza och Brakna, som var kärnan i den mauretanska staten och hela Senegal-Gambia regionen, nu dokumenterats så detaljerat att det inte är någon idé att referera till dem, bortsett från att lägga till det nya materialet i nyligen gjorda akademiska studier.⁴

Inom det som kom att bli Mauretaniens, med hänsyn till känsligheten med afrikanska och arab-mauretanska 'nationalister', måste den regionala betydelsen av de moriska marabouternas revolution på 1600-talet, känd som *Sherbubba* uppmärksammas,⁵ särskilt deras återgång till den senegalesiska dalen. Deras inflytande och signifikanta uppbyggnad av kungamakten Toucouleur tillät *toroobé* att införa muslimsk makt inom resterna av furstendömet Pel i regionen. Inte heller kan maghrebs roll med den sahariske hjälten, Shaykh Ma Al-Aynin, grundaren av staden Smara, ignoreras även om han kom från gränsen till Mali. Inte heller kan Al-Hajj Oumar Talls betydelse, en inflytelserik krigarteolog och kraftfull figur inom regionen, ignoreras. Det finns verkligen ett ökande antal studier som visar på existensen av flera århundraden av 'mauretansk mosaik'⁶ där ett starkt internt släktskap föreslår, intern enighet snarare än delning mellan nomader och bofast befolkning, mellan morer och afrikaner, Sahara och Sahel.⁷ Kortfattat har den mauritanska enheten starka historiska rötter. Och

regionens framtoning av transit och övergång, av en bro mellan två bankar, är verkligen inte en bro baserad på brist på bevis, även om den ibland förändrats.

Samtidigt är det så att vid en realistisk syn vid bedömning av Mauretaniens gränser kan man inte undvika att understryka den eviga balansen mellan nord och syd som i praktiken har bestått av samtida strategiska och politiska visioner. Samtidigt verkar rörelsen mot söder som har förstärkts inom Mauretaniens i århundraden ha resulterat i mer uppenbara förändringar än de norra strömningarna som har varit starkt kopplade till en ganska subtil dialektisk logik som har gjort distinktionerna mellan gränsstatus meningslös. Gränsbegreppet definieras här som en begränsning, men det kan vara mer fruktbart att betrakta en gräns som ett område eller som ett gränsland. Detta är det sätt på vilket de politiska och geopolitiska faktorerna knutna till gränsområdesfrågan bäst kan förstås. Här kanske den viktigaste gränssonen finns vid gränslandet mot Senegal. Några av de viktigaste frågorna för Mauretaniens är specifikt kopplade till den stora rörligheten över gränssonen Senegal-Mauretaniens åtminstone sedan fjortonhundratalet. Dessa är de faktorer som har hindrat försöken att etablera sociologiska och historiska grunder för de överträdelser som ibland har utvecklats mellan Mauretaniens och dess södra regioner, framför allt i stunder av kriser med Senegal eller när etniska spänningar har utvecklats i Senegalflodens dalgång.

Mauretaniens och Senegalfloden

Det moderna Mauretaniens var i huvudsak ockuperat, identifierat, administrativt skapat och koloniserat från sin södra gränsszon. Det var också från denna zon som landet och dess befolkning mycket tidigt fick erfarenhet av omdirigeringen av dess ekonomiska och politiska liv genom kontakter med europeiska makter vid Atlantkusten och Senegalflodens stränder. Medvetenheten om 'de andra' tilltog särskilt i landets norra del. Tack vare Mauretaniens och religionen Islam behöll Senegal och Afrika söder om Sahara generellt starka band till den muslimska världen. Ändå var den lokala metropolen St Louis ett kulturellt och politiskt epicentrum i regionen, och dominerades kommersiellt och politiskt av den kristna världen. Under den koloniala perioden kunde senegalesiska muslimer bibehålla sin dominans genom Mauretaniens, vilket bidrog till att den koloniala önskan att avskilja denna zon blockerades. Kort sagt var inte återtagandet av den arabisk-muslimska identiteten till någon nackdel för samstämmigheten i det berörda gränsområdet.

Naturligtvis fanns det en period – fram till mitten av 1800-talet – när moriska krav på Walo hade motiverat en ockupation. Kampen mot morerna blev en av upprinnelserna som legitimerade de olika politiska strukturer som fanns innan förkoloniala makter i Walo och Cayor. Långt innan Senegalfloden blev en vag gräns ansågs regionen, åtminstone fram till 1920-talet, ha en viss 'tvetydig enighet' som historikerna gav den signifikanta etiketten 'senegalesiska-mauritanska zonen'. Denna zon delade gemensamma egenskaper såsom eko-

nomiska och religiösa nätverk, kontroll av suveräniteten genom handelskrig eller gemensamma religiösa strukturer. Makt var till naturen rovgirig som under Samoriepoken som El-Hajj Omars heliga krig, som båda framträdde ur samma förebild som exempelvis Floulbér raiden i delregionen Segou eller morerna från Braknas eller Traza. Denna form att skapa gränser genom raider intensifierades genom biflodssystemet som i sig självt visade på territoriell fiskalitet.⁹ Under sådana förhållanden kännetecknas den rumsliga uppgiften av flexibilitet som ett resultat av de relativa fördelarna av en grupp mot en annan.

Framväxten under 1700-talet av en sorts centraliserad politisk struktur i Mauretania, som var mer komplex än stamtillhörighet, och som beskrevs som ett 'Amirat' har inget samröre med handeln med gummi arabicum. Denna handel gjorde Mauretania, tillsammans med Senegal där köpmän och utländska bolag fanns, till ett av de mest orosfyllda områdena i regionen.¹⁰ Handeln var också en av de viktigaste faktorerna för att förneka den uppfattningen att Senegalflodsregionen var en naturlig linje mellan den arabiska och den afrikanska världen, mellan Sahara och tropiska Afrika. Nutida historia har tenderat att betona sociala och etniska klyftor och därmed förbiset att floden aldrig har hindrat människor att vistas där, oavsett var de kommer ifrån, som själva grundmönstret i dalens ekonomi visar - de samhällena är en blandning av jordbruk och pastoral system. De sätt som flodbankarnas urinvånare påverkar varandra inom detta område har underordnat flodens roll som en faktor för delning.¹¹ Robinson hänvisar lämpligt till regionen som 'senegaliska-mauritanska arrangemanget' eller 'senegaliska-mauritanska området' som han betraktar som en 'meningsfull zon'.¹²

Kort sagt har vi inte bara att göra med en oberoende zon med olika aspekter och ekonomiska strukturer utan också med ett samhälle där människor delar kulturella referenser inom en islamsk kontext, fjärran från den överbetonade kontinuiteten i det religiösa broderskapets nätverk. Senegalisk-zonens enhet påvisas genom migrationsmönstren och gemensamma kulturella och mytologiska upplevelser.¹³

Vissa former av långsiktig migration och zonens förlängningar har i sig lett till upprättandet av moriska samhällen söder om floden och senegalesiska samhällen norr om den. Dessa har ofta varit av större betydelse än migration kopplad till dynamiken i de islamska religiösa brödraskapen – Tijjaniya, Qadiriya och även Mauradiya. De har varit synnerligen betydelsefulla i utvecklingen av kulturella mixer och en gemensam identitet som växte fram bland dem. Således började utvecklingen på den västra flodbanken av moriska *zawiyas* av Idawal Hajj stammen, med ursprung i norra Mauretania – från Wadan i Adrar och som senare kom att bli regionens huvudsakliga näringsidkare om centrala livsmedel, gummi arabicum – redan i början av 1600-talet. De bosatte sig i Ndjambour där de blev kända som 'Darmankours'. Deras assimilering in i denna svarta värld påminner

om Ahl Gannar; ett samhälle av Wolof ursprung som hade funnits på den högra flodbanken ett århundrade tidigare. En undersökning om byns avlägsna historia nu belägen i sydvästra Mauretania, vid Senegalflodens utlopp, Tigumatin, visar att efter att ha upprättats av en Wolofgrupp från Senegal blev den ett sorts 'kosmopolitiskt fokus'. Den är också knuten till en viss Sherif Bubazzi – den exakta översättningen är 'bröstets helgon' – till vilken invånarna gjorde anspråk på i sina ursprungslegender. Mer slående är det faktum att Wolof invånarna i Tigumatin hänvisade till en annan gemensam förfader, Hamid Fall, den person som Wolof traditionellt i Senegal anser är grundaren av den berömda religiösa skolan i Pir i Cayor.¹⁴ Detta visar åter igen att dylika mytologiska och etniska härkomstsmönster inte ser begreppet gräns som barriär. Därför är Senegalflodens funktion som avdelare ständigt beslöjad av verkliga och fiktiva nätverk och av antalet subregionala och väl integrerade sociala nav. Ändå, vid samma tid, borde sådana exempel inte tillåta oss att förbise den samtida betydelsen av rörelser söderöver generellt över Sahara, särskilt i Mauretania. Debatten om dessa frågor behöver intensifieras då denna rörelse söderöver inte får bli den enda vägledaren till en förklaring till politisk och ekonomisk utveckling i subregionen.

Flytten söderut och inrikes frågor

Det är möjligt att förklara, som många historiker gör,¹⁵ både Mauretaniens historia och samtida situation genom vad som egentligen är en politisk ekologi. De föreslår att landets historia i huvudsak är en långsam flytt av män och resurser från Sahara till Senegalfloden under trycket av ökenspridning och brist på regn.

Från utgångspunkten där fokus sätts på frågan om gränser har detta koncept sin attraktion. Det har verkligen fått ökad betydelse genom områdesforskning och med beläggen för spänningar och ökade problem längs Mauretaniens södra gräns under åtminstone det senaste årtiondet. Man behöver bara erinra sig att det var en mindre gränsincident mellan boskapsuppfödare och bönder från de två länderna som utlöste den större krisen mellan Senegal och Mauretania 1989. Konflikten inte bara markerade tvister på båda sidor om anpassningen av gränsen och inledde en period med inrikes problem på Senegalflodens högra bank men den störtade också regionen in i en period av långvarig osäkerhet. Den kvarstod därför att den var den idealiska katalysatorn för intensifiering av problemen i vissa mycket specifika frågor – närvaron på lång sikt av tiotusentals flyktingar från Mauretania på Senegalflodens bank som sedan ville återvända hem även om det kunde innebära förtäckt revolutionärt våld. Allt detta uppstod ur egendomsdispyter i en dalgång i Mauretania som myndigheterna i Nouakchott, under påtryckningar från internationella givare, bokstavligen hade översvämmat med projekt och finansiering, precis vid den tidpunkt som en övergripande jordreform som introducerats 1983 och som innebar modernisering och beviljande av individuell besittningsrätt som trots kontroverser skulle tillämpas effektivt. Även om

tvisterna i samband med 1989 års konflikt idag har lättat mellan de två staterna efter en lång försoningsprocess, har ett underordnat problem framkommit som delvis är kopplat till de tidigare frågorna. Detta är graden av spänning kopplad till hanteringen av de ekonomiska konsekvenserna av OMVS dammbygge.

Även i själva Mauretanien beskrivs ofta den så kallade 'nationella frågan' – vilken refererar till statens bortträngande av afrikanska mauretanierefter 1989 – som en våldsam ekologisk kamp om tillträde till sahellska resurser i landet. Dessa resurser, som ofta beskrivs som 'oundgängliga' och till stor del är pastorala och agrikulturella, tycks fördömda till att polarisera hela Mauretaniens intresse och uppmärksamhet. Det föreslogs även att moriska boskapsuppfödare hade ockuperat stillasittande afrikaners land och detta hade satt igång en oändlig politisk och etnisk kamp. I själva verket är denna besatthet till Sahel, åtminstone delvis, fantasi och även dess kulturalistiska aspekter borde ifrågasättas. Frågor växer och fakta till stöd för dessa teser kan självklart ändras – inte alla boskapsuppfödare är morer och inte alla morer är boskapsuppfödare, långt därifrån! Huvuddelen mauritanier är bosatta runt Nauakchott, där upp emot en tredjedel av den urbaniserade befolkningen bor. På samma sätt är östra delen en mänsklig och kringvandrande reservoar och är mycket avlägsen floden. Dessutom attraherade framväxten av gruv- och industricentra i norr som började på 1960-talet (Zouerate och Nouadhibou) en permanent befolkning sammansatt av många av de som migrerade från andra delar av landet – ett faktum som ifrågasätter tesen om avfolkning i norr. Exempelvis har Tiris med sina 42000 invånare aldrig varit så tätbefolkad som nu, även om det är en av de minst tätbefolkade regionerna i Mauretanien.

Den ekologiska tesen är därför inte så obestridlig och sanningen ligger någon annanstans baserad på en mycket vidare vision om Mauretanien och dess gränser. Landet beskrivs ofta som urtypen av 'godtycklig kolonial uppdelning' och presenteras som ett geostrategiskt monstern eftersom det förenar sahara-saheliska befolkningar och regioner som är medfött antagonistiska eller illa matchade. Dessutom har det funnits en tendens att göra åtskillnad på ett mindre stelbent sätt – och som ligger närmare verkligheten – av de torra regionerna och ökenregionerna upptagna av morerna och det fuktiga Sahel ockuperade av afrikaner. Politisk utveckling och händelser i det postkoloniala Mauretanien har, som tidigare beskrivits, fått vissa tydliga konsekvenser på en sådan uppdelning vilket för många är självklart. I ett historiskt perspektiv har detta tillvägagångssätt trovärdighet men behöver väsentligt ändras i ljuset av kända relationer och blandningar – markerat i början av denna artikel – mellan de två subregionerna, åtminstone sedan medeltiden. Jämfört med det självständiga Mauretaniens norra gräns, symboliserar det södra gränsområdet av Senegalfloden, som i anmärkningsvärt hög grad avspeglar den postkoloniala och 'pan-afrikanska' principen om obestämbara koloniala gränser, trots de mindre fordringar som tonade upp på båda sidor efter

de ökande spänningarna i april och maj 1989. Det är värt att påminna sig att även om de sociala och ekonomiska aspekterna vid landets södra gräns är betydande, är det på intet sätt sant att dessa skulle vara mindre betydande än det geopolitiska läget eller gruv-, mineral- och fisketillgångar i norr, särskilt längs den norra gränsen. Politiska och sociala faktorer blir allt viktigare.

Sahariska faktorer och realiteter längs den norra gränsen

Samtida utveckling av Mauretaniens gränser

De stora samtida stegen vad gäller utvecklingen av Mauretaniens gränser är ganska välkända. Mauretanien härrör både sin bestämning av och sina gränsers avgränsning till fransk kolonialism. Emellertid skedde den första kontakten med regionens Atlantkust av portugisiska köpmän av kommersiella orsaker under 1400-talet. De byggde upp en bas på ön Arguin och ingrep i den transsahariska handeln. Kontrollen över Mauretaniens kustlinje blev orsaken till kontinuerlig rivalitet under 1600- och 1700-talen mellan europeiska marina makter. Frankrike upprättade slutligen sin överhöghet genom att ta över territoriet Mauretanien som ett resultat av erövring av Senegal i söder där de i mitten av 1700-talet (1759) upprättade handelssamarbete med de moriska stammar som fanns vid Senegalflodens båda bankar. Handeln baserades på byteshandel med mauretansk gummi genom betalning av obligatoriska bidrag till moriska krigare organiserade på den tiden i centraliserade strukturer (emirat) vilket genererade ändlösa krig om arv och företräde. Denna utveckling hade en effekt på den ursprungliga gränslinjen som skulle bli Mauretanien. Således var det bara när Faidherbe lyckats (mellan 1857 och 1864) att erövra emiratet Trarza och dess senegalesiska gods som fransk kolonialism kunde börja, ungefär tre decennier senare, dess ändlösa 33 år långa effektiva pacifiering av territoriet som kom att bli Mauretanien mellan 1902 och 1934. Samtidigt påbörjades den första korrigeringen av gränserna mot *trab-el-Bidhan* (morernas land).

Det andra steget framkom som ett resultat av kolonialmaktens rivalitet för att kontrollera det moriska området. När Xavier Coppolani 1889 lyckats övertala kolonialministeriet att skapa en enhet med namnet Västra Mauretanien i vilken han grupperade alla 'morer från Senegalflodens högra bank, Kayes och Timbuktu till södra Algeriet och till Marockos gränsområde', Spanien lyckades avråda Frankrike från att fortsätta sin 'svåra' erövring så långt som Rio de Oro, som resultatet av en konvention undertecknad år 1900. Myndigheternas i Paris, St Louis och Alger primära mål var att skapa en länk mellan territorierna Mauretanien och Algeriet, vilket ger en synnerligen strategisk enhet över Sahara. Mauretanien omvandlades till ett 'civilt område', administrerat från St Louis 1924, och blev därmed en del av Franska Västafrika. Detta blockerade dock Coppolanis ambitiösa projekt som, efter att ha säkerställt erövringen

av landet, mördades 1905 i Tidikja, i Tagant i mitten av landet. Hans koncept fann emellertid ett oväntat stöd av en framtida härskare i Mauretania, Moktar Ould Daddah, som från 1957 lanserade en varaktig uppmaning till enandet av de 'moriska regionerna' (omfattande Västsahara) under en självständig mauretansk regim vilket redan höll på att bli en framtida möjlighet.¹⁶ Strax innan perioden med lokalt självstyre upprättat av *Communauté Française* framställdes det formella kravet för de territorier som ockuperats av Spanien tydligare i en vädjan av Ould Daddah, i ett tal som inte har glömts bort.¹⁷ Även om det var för att påverka landets framtid var påståendet lika viktigt för att garantera staten Mauretaniens legitimitet när den utmanades av Marocko.¹⁸ Icke desto mindre påverkade fortfarande drömmen om ett 'Stormauretania' landets framtid.

Saharafaktorer, gränsjusteringar och inre strider

Det var verkligen som ett resultat av logiken bakom idén om ett 'Stormauretania', som Västsaharakriget inträffade och som gjorde det möjligt för Mauretania, med hjälp av Marocko (som fram till 1969 hade ifrågasatt själva förekomsten av staten Mauretania) att ta kontroll över regionen *Tiris el-Gharbia* eller Rio de Oro. Dessutom var den ihållande pressen från Polisario Fronts attacker mot *Société Nationale Industrielle et Minière* (SNIM) järnmalmståg förlamande för den nationella ekonomin och bidrog till kuppen 1978 och därmed till Mauretaniens reträtt från Västsaharakonflikten som ett resultat av Algeröverenskommelsen, undertecknad med Polisario Front 1979. Attackerna ledde till allmän utarmning av en stat som inte längre kunde klara av kostnaderna för ett krig och som dessutom led av effekterna av en katastrofal torka. Denna period var än mer vansklig då den öppnade vägen för reglering av en ny gränslinje som berörde samtliga intervenerande makter – Polisario Front, Algeriet och Marocko. När Marocko tog över *Tiris el-Gharbia* (Rio de Oro) som Mauretania just hade övergett, måste Mauretania skydda sig mot Sharifiandynastins prentationer i Marocko, vilken anklagade det för att ha 'kapitulerat'. Det är i detta sammanhang som Frankrike intervenerade i 'Opération Lamentin' utformad för att skydda Mauretaniens norra gräns, både mot Marockos styrkor som varit belägna där under många år och mot allierade algeriska och västsahariska styrkor i detta besvärliga och spända klimat och som frestats att omdefiniera Mauretaniens territoriella gränser. Landets kaotiska uttåg från Västsaharakonflikten tog faktiskt flera år att avsluta eftersom Rabat fortsatte att klaga över Mauretaniens 'omkastning' och hävdade rätten till omedelbar förföljelse av Västsaharas gerilla som anklagades för att använda Mauretaniens territorium för attacker mot sin fiende Marocko. Effekten av denna situation av 'varken-krig-varken-fred' och dess påverkan på maktbalansen mellan militära falanger vid makten i Nouakchott, liksom andra parter involverade i konflikten, är välkänd. På samma sätt gjorde den marockanska irritationen att Hassan II slutade oro sig över Mauretaniens gränser i syfte att

utöva ett avgörande tryck på den faktiska regeringen i landet. Faktiskt föreföll själva rättningen av gränsen vara relativt säker vid den tiden så att Mauretania kunde mycket snart be Frankrike ta tillbaka sina styrkor i 'Opération Lamentin'.

Perioden från militärkuppen i juli 1978 till 12 december 1984, tidpunkt för den 'omstrukturering' som förde president Maâouya Ould Taya till makten,¹⁹ var en period av fruktansvärd politisk instabilitet, med kupper, misslyckade försök att 'lämna över makten till en civil förvaltning', fraktionsutmaningar baserade på arabnationalism, intensiv och svår-förståelig i Maghreb med omvänd allians och misallians och till och med en misslyckad kupp i Nouakchott med stöd av Marocko 1981. Dessa händelser var den främsta orsaken till den svåra hanteringen av Västsahara perioden efter kriget som stördes av marockanska försök att skydda sig mot konsekvenserna av Mauretaniens utträde ur konflikten och Mauretaniens strävan att undvika att bli militärt indragen igen. Mauretania erkände slutligen - efter att ha prövat flera andra närmanden - Sahariska Arabiska Demokratiska Republiken (SADR) 27 februari 1984 för att, som framförts i hemlighet, främja framväxten av en buffertstat mellan Marocko och Mauretania. Fientligheten mellan de två staterna hade då nått en sådan nivå att enbart Saudiarabien förmådde, i juni 1981, att sammanföra Marockos och Mauretaniens ledare, Hassan II och Ould Haidalla, i Taif för att formellt underteckna ett förlikningsavtal. Avtalet har förblivit inaktivt ända sedan dess därför att det pro-algeriska och västsahariska alternativet för Mauretania har gjort sig gällande, till stort förfång för militärregimens sympatisörer med Sharifimperiet. Så var också fallet när Mauretania beslöt att följa de oregelbundna rörelserna i maktbalansen mellan Rabat och Alger med en konstant medvetenhet om outsiders Libyens allerstädes närvaro som hade blivit en relativt konstant understödjare av Polisarios irrendetism. Sedan 1985 har Mauretania vidhållit skrupulös neutralitet.

Kortfattat absorberade Mauretaniens inblandning i Västsaharakriget och dess följder landet och polariserade den politiska insatsen till en sådan omfattning att det är rimligt att påstå att genom att ta del i konflikten 1975 omorganiserade sig landet mot nord, även om det innebar militära åtgärder. Således, som ett resultat av denna nordliga omorganisering, förändrade sig Mauretania också progressivt inom Maghreb och den större arabiska miljön, till nackdel för dess parallella närvaro i Afrika söder om Sahara. Vid samma tidpunkt upplevde landet inte lugn och ro i syd, det täta släktbandet mellan dess norra och södra gränser, bortsett från deras teoretiska skillnader, fortsatte att göra sig tydliga under 1980-talet.

I praktiken var Mauretaniens godkännande av våld i Västsaharakriget i nord till besvär för lugnet i syd, då detta skedde i mitten av den politiska storm med Senegal som var starkt allierad med Marocko, och började attackera ett land som tycktes stå på sina bara knän. I mars 1981 erhölet ett kommando från Marocko logistiskt, politiskt, militärt och 'territoriellt'

stöd från Dakar för att fullborda sitt uppdrag. Tidigare hade Senegal 'varnat' Mauritanis ledning om dess geopolitiska placering som missgynnade afrikaner. Senegal hotade till och med att stödja möjliga strävanden efter självbestämmande och att bli en autonom region, om sådant kom till uttryck av folken bosatta i Senegalflodens floddalar. Faktiskt innebar den här episoden ett snabbt stöd från Senegal till dess marockanska vänner och var första gången efter avkoloniseringen som regimen i Dakar så öppet utmanade Mauretaniens gränser. En andra incident inträffade i ett helt annat sammanhang, i gränskriserna mellan de två länderna i april och maj 1981. Emellertid måste i detta sammanhang särskild uppmärksamhet riktas mot en fråga som sedan dess blivit allmänt känd, nämligen klimatkrisen på 1970-talet, vilken precis som Västsaharakriget, skapade en långsiktig ökning av trycket på Mauretaniens södra regioner. Detta skapade i sin tur en ny punkt av spänning och ängslighet som permanent skulle ersätta problemen i nord och generera en ny verklighet - Iraks stöd till Mauretanien 1989 vid en tid när konflikten med Senegal främjade Mauretaniens återgång till arabvärlden som ett resultat av konflikten i syd.

Allting tycktes kort sagt utvecklas som om där fanns en oskriven lag som sade att var gång nord fått minskad uppmärksamhet, studsade det tillbaka.

Den norra gränsens verklighet

I landets norra del avgör tidigare, nuvarande och framtida faktorer situationen i både ekonomiska och geopolitiska termer. Mauretaniens norra gräns innesluter härden av landets mineralrikedom och där finns extraktiva industri- och ekonomiska aktiviteter och framtidsutsikterna vad gäller mineraler framstår som allt mer hoppfulla.²⁰ Det är också den region som för tillfället tillgodoser 95 procent av Mauretaniens utländska valuta, med järnmalm och fiske. Vidare är det i den norra geopolitiska miljön som Mauretaniens strategiska och politiska förändringar och territoriella omdefinieringar har varit mest avgörande under de senaste 40 åren. Dessa faktorer saknar visserligen de 'etniska' eller 'kulturella' drag som skulle kunna möjliggöra en färdigsydd förklaring som i sin tur skulle understryka bristen på logisk grund för koloniala gränser då de inte anpassar nationella eller statliga gränser med dessa homogena etniska grupper. Vidare är enbart själva gränsområdet det största och mest direkt involverat i den mest akuta konflikten i Nordafrika, Västsaharakonflikten. Det är också i nord den utveckling som är avgörande för ekonomin och landets framtid äger rum. De transsahariska handelsrutterna har förändrats på grund av smugglares verksamhet. Slutpunkten för karavannätverken runt regionens kanter tycks genomgå en förändring som utan tvekan kan bestå förutsatt att inte Västsaharakonflikten startar igen – om inte en sådan konfliktförlängning som har skett på andra håll i Afrika, ger nya handelsmöjligheter. Gränsmarknaderna för djur startade igen i Tiris för länge sedan, där tidigare betesmarker nu är aktiva igen.

Om denna återupplivning av sahariska handelsrutter har gagnats genom fred i Mali och den lugnare atmosfären i Sahara, har den enbart bekräftat öknens betydelse som ett område för handel. Historiskt har Sahara aldrig varit en oframkomlig barriär och dess ekonomiska roll sedan medeltiden har varit som en privilegierad knutpunkt och nätverk, för handel har i praktiken aldrig upphört under de senaste tio århundradena. Särskilt städer baserade på karavaner – Awdaghost och, senare, Oualata – dominerade den västliga delen av de transsahariska karavanhandeln. Almoraviderna upptäckte att kontroll av karavaner var det bästa sättet att garantera kontroll av handeln med guld som flödade i motsatt riktning. En del historiker som är mindre fixerade på almoravidernas religiösa dimension anser att förflyttningen av dessa grymma krigarmunkar mot Maghreb hade en kompletterande och mycket realistisk motivation i deras önskan att kontrollera den transsahariska handelsnorrna slutpunkter. Senare var manövrerna av makter i Maghreb för att vinna kontroll över Sudans guld den enda delvis vinnande efter Songharriketets fall i slutet av 1500-talet och Marockos sultans avskiljning av Timbuktu 1591. Ingenting hade gjorts för att uppnå detta sedan åtminstone 1000-talet och Nordafrikas dynastier gjorde allt de kunde för att bevara sahararutternas så att handel mellan nord och syd skulle vara permanent. Maghrebdynastierna försökte säkerställa både indirekt kontroll och utveckla aktiv medverkan i denna blomstrande handel och beit el-mal (offentlig skatt eller, mer precist, sultanens privata avträde) gladdes av ett sådant välstånd. På samma sätt var den medeltida staden Koumbi-Saleh, troligtvis belägen vid dagens gräns mellan Mali och Mauretanien, en urban entrepot som lagerhöll produkter från Maghreb, Sudan, Sahara och Takrur mellan 900-talet och 1000-talet. Slaveriets avskaffande i Frankrike 1848 innebar en förnyad betydelse åt den transsahariska handeln. Det tog många århundraden innan kustrutter blev ett livskraftigt alternativ, vilket James Webb beskrivit med stor detaljrikedom. Han påvisar att uppkomsten av Atlantrutter inte undertryckte sahariska handelsrutter. Vägvisarna, karavanernas 'ägare', kom från Sahara från olika delar av öknen men huvudsakligen från kretsarna runt de sudanesiska kungarna där de också var kassörer, tolkar och rådgivare. Således är det ganska trovärdigt att denna rutt mellan Afrika söder om Sahara och Maghreb fortfarande drivs av den mycket mäktiga mauretanska merkantila diasporan som finns över Västafrika.

I politiska termer har Västsahara alltid varit en zon dit lokala olikttänkande kunnat retirera. Faktum är att under kolonialtiden hade Spanien aldrig riktig kontroll av inlandet till kustsamhällena i Rio de Oro. Det ignorerade sedan hotet från franska koloniala krafter att utöva rätten till omedelbart förföljande då de misstänkte Madrid för att stödja olikttänkande grupper organiserade på sina koloniala territorier. Marocko måste alltid för sin del göra större ansträngningar med sin egen djupa söder för att kunna hävda ockupation av regionen såvida inte allt de ville göra

var att manipulera den lokala befolkningen. Således förvandlade kolonial delning Sahara till ett omgrupperat vapenstött område, och skapade tvivel om alla irredentistiska tendenser i regionen. Detta gavs näring genom regionens geofysiska och geografiska karaktär, med fientliga ökenområden, naturliga helgedomar och en stor nomadiserande grupp gjutna i en krigisk kultur och som motsatte sig varje försök att kontrollera eller dominera dem och förnekades aldrig under den koloniala perioden och inte ens idag.

Idag erbjuder verkligen Nouadhibou, landets ekonomiska huvudstad vid Atlantkusten och mindre än 50 km från Västsahara, möjligheten att analysera gränsfaktorer i norra Mauretaniens och också belysa fundamentalt politiska problem i landet.

Gränsdebatt

Även om handel mellan Nouadhibou och världen utanför möjliggjorts på grund av ett mycket aktivt fiske och bra hamnar har platsen under senare år avskilts från landgränser med Marocko och det 'ockuperade Västsahara'. Gränsen kan ses från Nouadhibou; den är på andra sidan järnvägslinjen från Zouerategruvorna i Tiris. På kartan är det lätt att se att halvön där Mauretaniens ekonomiska kapital finns är tudekad av gränsen. Ur denna synvinkel är Nouadhibou, i motsats till vad som normalt anses, mycket nära händelsernas centrum. Den viktigaste aspekten av detta är att det finns mycket starka tendenser i Nouadhibou att utveckla en medveten känsla av ökaraktär vilket polariserar den lokala debatten. Exempelvis Västsaharakonflikten är självklart både kärnan och bakgrunden till denna högljudda debatt om regionalism. Det är emellertid intressant att notera hur debatten är uppbyggd och hur staten skyddar den politiska hanteringen av elit och befolkning i detta febrila gränsområde.

Nouadhibous kännetecken som 'ekonomisk huvudstad' är i sig själv en reflektion av konstruktion av processen av politiskt utrymme, sin historiska roll att representera en nation, utvinning av mineraler och att utveckla en modern ekonomisk sektor genom utveckling av fisket. Identifieringsprocessen är inte mindre viktig idag trots att den ändrats genom utvecklingen av en industrisektor i Nouakchott och öppnandet av dess egen hamn. Ur Nouadhibou förstärks diffusa regionalistiska känslor som uttrycks särskilt som alternativ till centrala myndigheter. Ett stort antal arbetare migrerade till Nouadhibou på 1970-talet och särskilt under 1980-talet från hela landet i sökandet efter det hägrande eldorado från fiskeboomen och, till mindre del av SNIM, som utvann järnmalm. Idag utgör dessa migranter ett högt politiserat sub-proletariat. Sedan krisen i fiskesektorn – den huvudsakliga exportsektorn – försämrades, har halvön gradvis förlorat sin status och sin attraktionskraft. De konstanta behoven av arbetsmigranter har bidragit mindre till utvecklandet av en lokal arbetsstyrka och mer till ökade befolkningsrörelser och dess diversifiering, till den omfattningen att de kan fortsätta göra anspråk på att vara landets ekonomiska huvudstad. Proletariseringprocessen initierad genom framväxten av större

industri- och gruvbolag, tillsammans med de ökande jordbruks- och pastorala ekonomierna, har självklart bidragit till uppkomsten av en växande urban arbetskraft. Många betraktar sig som tillfälliga även om de hade bott där under många år. Trots stark demografisk tillväxt sedan 1960-talet förblir staden en plats kopplad till arbete. Närheten till Kanarieöarna gör den till en passage mot Europa. Det är delvis av den anledningen staden fortsätter att attrahera en kontinuerlig tillströmning av unga ensamstående män från hela Mauretaniens och andra länder i Västafrika. Bland dessa finns också framväxten av tjänstemän, högstadies- och gymnasielärare och administratörer.

Möjligheten att Västsaharakonflikten snart kommer att lösas har resulterat i ökad aktivitet bland lokala eliter (vanligtvis beskrivna som 'jordnära') som markerar sin 'otrygga position' genom att utpressa centralregeringen. 'Demokratiseringen' av det offentliga livet och frekventa valprocesser har accentuerat detta karakteristiska drag, så att Nouadhibou har blivit en stad kännetecknad av en tydlig skillnad mellan insiders och outsiders. Sahelstammar – Oulad Delim, Goroe, Oulad Barikallah, R'Gueibat – är grupperade i en lokal organisation – Kustkoalitionen (*Tekettoul es-Sahel*) – och försöker manifesteras sin särart, i kontexten av den ekonomiska krisen och tillväxten i fara i Sahara, båda inom regeringspartiet, *Parti Républicain Démocratique et Social* (PRDS), och utanför det. Outsiders och lokala är engagerade i en kamp oanlöst genom antingen medlemskap i samma parti, PRDS, eller till och med genom de gemensamma regionala identiteter då, exempelvis ser alla stammarna från norr R'Gueibat²² som suspekta och pro-sahariska, och man försöker marginalisera dem. Ett annat exempel inträffade under presidentens besök i Nouadhibou i mars 1997 då stamcelibriter delade sig i två läger – 'Mauretaniens' stammarna från norr å ena sidan och R'Gueibat å den andra. De senare försökte visa på sin relativa betydelse och bröt därmed sig ur koalitionen. Denna önskan efter en separat identitet är inte utan betydelse och kan länkas till Saharafrågan.²³ Samtidigt finns det bevis att det finns en stark önskan att inom en nationell mauretansk struktur lösa frågor om investeringar, även om 'separatister' mobiliserar. Det är tydligt att målet här är att bjuda över andra genom att måla upp fördelar från en speciell position inom ramen av generaliserad lojalitet till staten.

Denna debatt mellan outsiders och insiders är styrd av de senare men andra vill också använda sig av den, särskilt vid val. PRDS som alltid tidigare valt infödda män till lokalsamhället, försökte 1999 hjälpa en som kom från Boutilimitt (i sydväst) till makten för att bryta upp polariseringen av de motverkande klanerna. 2001 tvingades emellertid partiet ge efter för krav på 'lokala' kandidater för lokalsamhället.

Staden och dess region har därmed fått rykte om sig att vara engagerad i ett permanent dubbelgräl då det speglar ursprungsbefolkningens missnöje och de fattiga och andra trängs ut av ekonomin. Debatten om inhemskt ursprung lyckas också föda sig själv ur

fiskenäringen och hur den fungerar. Dess reserver, som sköts från Las Palmas på Kanarieöarna av offshore-företag fram till 1984 hanteras nu av Nouahchott där de flesta aktörerna är installerade och där det är fritt att investera.

Tendenserna mot regionalism som har framkommit i Nouadhibou, även om de inte passar in i nord-geopolitik, kan nämnas som bevis på en nationell rörelse. Samma utveckling har inträffat vid Senegalfloden i en än mer akut form baserad på mer tydliga etniska skillnader mellan morer och afrikaner. Situationen kan även spåras på kontinental nivå där formerna för regional differentiering tar ännu mer våldsamma former.²⁴ Å andra sidan, även om situationen som den beskrivs av denna författare skulle logiskt leda till förlust av statens förmyndande över delar av sitt territorium eller ifrågasättande av modellen om den territoriella staten, har en sådan utveckling i Mauretanium knappt börjat. Med tanke på risken och osäkerheten om gränstängning, kopplat till en lösning av Västsaharakonflikten, samt de subregionala verkningarna av ett sådant resultat, är situationen för Mauretanium svår att bedöma.

Slutsats

Ovanstående diskussion borde få oss att överge synsättet att Sahel är landets 'nyttiga' del, något många analytiker vill få oss att tro. Landets norra gränregioner kan knappast ignoreras och de ser ut att förankra en serie mycket viktiga frågor för framtiden. Det är verkligen förkonstlat att finna grundläggande skillnader mellan denna okända nordliga gräns och den södra situationen. Ändå har Mauretanium sett sina södra länkar försvagas, något som den själv ville formalisera genom att lämna Communauté Économique des États de l'Afrique de l'Ouest (CE-DEAO) år 2000, verkar det inte ha positioner inom arabvärlden och Maghrebvärlden. Dessa är fortfarande alltför störda och svåra att fastställa i vardagen. Därför gjorde Mauretaniums president två resor till Senegal under de första fjorton dagarna i februari och besökte också Gambia och Mali. Geografi och historia tynger den dagliga politiken och Mauretanium vill fortsätta vara ett nödvändigt steg i handeln genom Sahara. Denna artikel har åskådliggjort den enorma komplexiteten i landets historiska bakgrund, dess nya historia och den rådande utvecklingen av dess geostrategiska situation. I de senaste analyserna av den ständiga utmaningen upplevs det som mycket lättare att göra anspråk på ståndpunkten att ha en sammanlänkande position än att uppnå detta i verkligheten. Ändå, den villkorade pragmatism som för närvarande kan observeras i vissa delar av mauretansk diplomati och politik tycks alltmer baserad på en önskan att uppnå ett öde som ibland verkar vara lite för idealistiskt.

Artikelförfattaren Zekeria Ould Ahmed Salem är professor i offentlig rätt och statskunskap vid universitetet i Nouakchott i Mauretanium.

Noter:

1. Charles Stewart och Esther Stewart, *Islam and Social Order in Mauritania*, Oxford Studies in African Affairs (Oxford: Clarendon Press 1973).
2. A. W. Ould Cheikh, 'La Mauritanie: un pays qui descend?', *Notre Librairie* 120-121 (janvier-mars 1995), s. 24-35.
3. S. J. Devisse och Robert D. Devisse (red.) *Tegdaoust I* (Paris: Arts et Métiers Graphiques 1970).
4. James L.A. Webb, *Desert Frontier, Ecological and Economical Change among The Western Sahel* (Madison University of Wisconsin Press 1995); Raymond Taylor, *Of Disciplines and Sultans, Power, Authority and Society in the Nineteenth Century Mauritanian Gebel*, Ph.D Thesis (Urbana: The University of Illinois at Champaign 1996).
5. Ould Cheikh (not 2).
6. Jean Schmitz, 'La mosaïque mauritanienne', *Cahiers d'études africaines* 133-135 (1994), s. 489-497.
7. Olivier Leservoiesier, *La question foncière en Mauritanie, Terres et pouvoirs dans la région du Gorgol* (Paris: l'Harmattan 1994).
8. O. Robinson, *Paths of Accommodation: Muslim Societies and French Colonial Authorities in senegal and Mauritania, 1880-1920* (USA: Ohio University Press 2000).
9. Igor Kopytoff (red.), *The African Frontier, The Reproduction of Traditional African Society* (Bloomington: Indiana University Press 1987).
10. C. Hamès, 'L'évolution des émirats maures sous l'effet du capitalisme marchand européen', in Equipe Sociologie et Anthropologie des Sociétés pastorales (red.), *Production pastorale et société* (Paris och Cambridge: MSH och Cambridge University Press 1979), s. 375-398.
11. Webb (not 4); Muhammed Al Mukhtar Ould Saad, 'Emirats et espace émiral maure, Le cas du Trarza aux XVI-ileet XIX siècles', *Revue des Etudes du Monde Musulman et de la Méditerranée* (1989).
12. Robinson (not 8).
13. J. Schmitz, 'Le souffle de la parenté. Mariage et transmission de la Baraka chez les clercs musulmans de la Vallée du Sénégal', *L'Homme* 154 (2000), s. 11.
14. J. Boulègue, 'La participation possible des centres de Pir et de Ndogal à la révolution islamique séné-gambienne de 1673' i J. Boulègue (red.), *Contributions à l'histoire du Sénégal, Paris de Recherches Africaines, Cahiers du CRA* 5, (1987), s. 119-125.
15. Ould Cheik (not 2); Webb (not 4).
16. J.-L. Balans, 'Le système politique mauritanien', in Collectif, *Introduction à la Mauritanie*, (Paris: CNRS 1979), s. 316-317.
17. Kärnan i talet var följande: 'Jag uppmanar därför våra bröder i spanska Sahara att drömma om denna ekonomiska och andliga Storauretanium som vi för närvarande inte kan omnämna. Jag vänder mig till dem och jag ber er att upp-repa för dem ett budskap om vänskap, en uppmaning till endräkt mellan alla morer vid Atlanten, i Azaouad och från Draa till Senegals gränser'. Utrikesdepartementets arkiv, 'Discours du Vice-Président du Conseil de Gouvernement de la Mauritanie', maskinskriven kopia (Nouakchott 1/7/1957), s. 2.
18. Balans (not 17).
19. President Ould Taya framtogs makten vid en militärkupp 3 augusti 2005, efter att denna artikel skrivits (översättaren).
20. Den nuvarande entusiasmen hos gruvföretag och deras starka närvaro i Mauretanium sedan lagarna om gruvdrift lät-tat och den rättsliga ramen genomgick omfattande reformer intygar detta. Mer än tvåhundra projekteringstillstånd för gruvdrift har hittills beviljats, inkluderar inte oljeprospektering.

21. Abdallahi Fall, 'L'espace mauritanien et son rôle dans la commerce caravanier médiéval transsaharien', *Al Mawqib Eth Thaqaifi* 6-8 (1996, s. 16-20.
22. För en studie av detta stamförbund som anses vara en stor nomadisk stam se Caratini (1993), särskilt *Les fils des nuages*, Paris, Seuil, 1993.
23. Såsom veckotidningen *La Calame* 171 (10/3/99) framhåller.
24. Achille Mbembé, 'Du gouvernement privé indirect', *Politique africaine* 73 (mars 1999), s. 113. Enligt Mbembé: 'Ofta ökar skillnaden mellan de formellt fastställda gränserna och den rörliga ekonomiska och kulturella strukturen. Konfliktmönster har uppstått nästan överallt där etniska grupper som påstår sig ha rättigheter till land anser sig ekonomiskt utsatta av en majoritet av utomstående. Byggandet av samhörighetskänslor och den nygamla identiteten sker alltmer genom tvister om och genom manipulation av den ideologin om lokalt ursprung och släkthärkomst'

Artikeln har tidigare varit publicerad med titeln "Mauritania: A Saharan Frontier State" i *The Journal of North African Studies*, Vol 10, Issue 3/4, 2005, pp 491-506.

Artikeln presenteras i svensk översättning med tillstånd av professor Zekeria Ould Ahmed Salem och *The Journal of North African Studies*.